
Tajemství našich chrámů

Jan A. Novák

Obsah

Úvod	7
1. Na pradávných svatých místech	10
2. Svatá armáda	57
3. Tajemství stavitelů chrámů	106
4. Obrazy z neznáma	158
5. Zázraky, zjevení, duchové a strašidla	218
6. Chrámy na vodě a drahých kovech	246
Malý slovník	271
Literatura	277

Zázraky, zjevení, duchové a strašidla

Nebudeme si nic nalhávat: magnetem většiny náboženství je slib, že řeší problém smrti a toho, co bude po ní. Když budete hodní – aspoň ve smyslu příkazů a rituálů dotyčné víry – nemáte se čeho bát. A jako bonus se ani nemusíte zbytečně trápit otázkami, co je a co není správné, protože tohle už někdo vyřešil za vás. Stačí se toho držet a posmrtná odměna vás nemine, což je svým způsobem pohodlné.

Také v případě křesťanství je podmínkou věčné existence duše bohabojný život tady na zemi, ale nechybí ani šikovná pojistka v podobě uložení vaší

tělesné schránky do posvěcené půdy. A tak se mocní nechávali pohřbívat ve velkolepých kryptách pod ústředními chrámy, významní pod podlahou a v kaplích velkých městských kostelů, opati a mniši pod svými kláštery a chudí aspoň v těsném sousedství své fary. Venkovské hřbitůvky obehnané zdí s hroby tisínicími se kolem kostelíka dodnes působí dojmem hejna kuřat batolících se poblíž křidel kvočny slibujících úkryt – tady bylo i po smrti tak nějak lépe a bezpečněji než tam venku za zdí.

Jenže ne každý z těch, kdo spočívají v posvěcené půdě, byl za živa opravdu hodný; ostatně instanci, která rozhoduje, kdo půjde do nebe, kdo do očistce a kdo skončí v pekle, žádný smrtelník do hlavy nevidí (když už pomineme, že konstrukt nebe, pekla a očistce je v Bibli poněkud neurčitý a z velké části představuje spíš výtvor pozdějších výkladů). I pod kostely a u nich se ovšem nachází dost hříšníků, jejichž duše uvízly tak nějak mezi světy. Takle existenční nejistota jim zřejmě způsobuje stejný neklid jako existenční nejistota ve světě živých – u nich se to ovšem neprojevuje neurózami, ale zjevováním, strašením a podobnými nepříjemnými symptomy. Chrámy, jejich podzemí a bezprostřední okolí tedy jsou pro pozorování bubáků všeho druhu stejně vhodnými lokalitami jako staré hrady, hřbitovy a popraviště.

Ale zdaleka ne všechny nadpřirozené úkazy kolem církevních staveb mají původ v záhrobí. Kostel je místo pro komunikaci s nebem, bylo by tedy divné, kdyby se tu neděly zázraky a zjevení, které přicházejí shůry.

Memento mori

O podzemí klášterů a chrámů si povíme víc v následující kapitole, tady se ale zastavíme právě u těch případů, kdy se stalo útočištěm mrtvých. Asi nejvíc jich je v Sedlci (dnes součást Kutné Hory), kde už roku 1142 vznikl nejstarší cisterciácký klášter v Čechách. Cisterciáci měli heslo *Ora et labora* (modli se a pracuj), což z nich dělalo dobré hospodáře a podnikatele, protože o dovolených, prémiech a placení přesčasů žádné heslo neměli. Jejich prosperující kláštery se tak staly ekonomickou oporou nejednoho panovníka a ti jim přáli, takže jen v českých zemích jich vybudovali devatenáct. Klášter v Sedlci ovšem patřil k těm méně šťastným, protože několikrát stál na pokraji zániku v důsledku morů, hladomorů, místních nepokojů a husitských

válek. Definitivně jeho historii roku 1783 ukončila reforma císaře Josefa II. rušící většinu církevních řádů. Ještě předtím ale zažil v časech baroka krátké období prosperity, během něhož byl konečně dostavěn konventní kostel Nanebevzetí Panny Marie a svatého Jana Křtitele, který je nejstarší bazilikou katedrálního typu u nás. Jeho dnešní podoba ve stylu barokní gotiky je dílem Jana Blažeje Santiniho. Vzhledem k osobnosti autora ani nepřekvapí, že jde o jednu z nejkrásnějších staveb svého druhu v Česku. Roku 1995 byla zapsána do seznamu Světového dědictví UNESCO.

Podle pověsti dal podnět k založení sedleckého kláštera olomoucký biskup Jindřich Zdík (1083–1150). Samozřejmě ne nějak obyčejně ve stylu „Hele, tady se mi líbí, co kdybyste mi tu postavili klášter“. Takové zadání muselo přijít z nejvyšších míst, což v oněch časech neznamenal stát ani bohaté soukromé investory, ale samotné nebe. Ve Zdíkově případě to prý bylo tak, že jednou cestoval z Olomouce do Prahy, tady ho zmožil spánek a ve snu se mu zjevil anděl s objednávkou na vybudování kláštera. Když se ho biskup zeptal, jak ho má pojmenovat, anděl zřejmě už chtěl mít tuhle záležitost z krku, proto v rychlosti ukázal na první věc, co mu padla do oka. Bylo to sedlo, na kterém spočívala hlava spícího služebníka Božího – a proto se to tu od těch časů jmenuje Sedlec.

Jestli anděl věděl o zdejších ložiscích stříbra, která z Kutné Hory udělají druhé nejvýznamnější město po Praze, se nám nepodařilo zjistit. Jisté ale je, že cisterciáci v blízkosti traskavé koncentrace lákavého bohatství, moci a věčně nespokojených horníků neměli snadný život. Možná i proto tu vedle Ora et labora razili další heslo: Memento mori (mysli na smrt). Jedním z jeho hmotných vyjádření byla takzvaná brána mrtvých v jejich klášteře, která sloužila k podávání rakví. Směli jí projít jen nebožtíci, zatímco lidem ještě živým se to rozhodně nedoporučovalo. Druhým zhmotněním této zásady se stala slavná sedlecká kostnice.

V úvodu kapitoly jsme konstatovali, že v posvěcené půdě se nebožtíci z nějakého důvodu cítí lépe než jinde, ovšem sedlecký hřbitov byl oproti těm ostatním něco jako v letadlech business class oproti turistické třídě. Mělo to prostý důvod – alespoň podle pověsti, která tvrdí, že jednoho zdejšího opata vyslal český král do Jeruzaléma, aby odtamtud přivezl prst posvěcenou tím, že po ní chodil sám Ježíš Kristus. Věřilo se, že když se rozpráší po hřbitově, bude to mít na nebožtíky blahodárny vliv. Takovým hřbitovům se říkalo svaté pole – a četné obce s tímto názvem naznačují, že nemusí jít jen o pověst.

Ať už to hlína z Jeruzaléma byla, nebo ji za ni jen vydávali, v každém případě šlo o dobrý marketingový tah, protože nebožtíci se na sedlecký hřbitov hrnuli ve velkém. Později jejich příliv ještě narostl i bez svaté prsti: epidemie moru a hladomoru roku 1318 sem přivedla okolo 30 000 nedobrovolných nájemníků, husitské války k tomu přidaly dalších 10 000. I oficiální prameny tvrdí, že celkem tu skončily ostatky okolo 60 000 lidských bytostí. Pro lepší představu: Frýdek-Místek má přibližně 56 000 obyvatel, Opava 56 600, Most 66 100 obyvatel.

Sedlecký hřbitov tak dosáhl neuvěřitelné rozlohy 3,5 čtverečního kilometru. To bylo trochu moc, a tak jej už od konce 15. století zmenšovali, kosti vykopávali a ukládali do podzemí kaple kostela Všech svatých z konce 14. století, který později do dnešní podoby rovněž upravil Santini. O tom, jak se z hromad kosterních pozůstatků stala dnešní morbidně úhledná výzdoba kostnice pod kostelem, má pověst také jasno: je to práce poloslepého mnicha, jemuž se vrátil zrak hned poté, co dílo dokončil. Historikové o autorství už tak jasno nemají, nechybí ani názor, že kosti takhle úhledně poskládal sám Santini.

Dneska by dekorace z lidských ostatků docela určitě nikomu neprošly, kromě jiného už proto, že naposledy provozovali tuhle zvrhlou zábavu nacisté ve vyhlazovacích táborech. Jenže ať byl tvůrcem kutnohorské kostnice kdokoliv, rozhodně to nedělal pro pobavení. Smyslem neobvyklé výzdoby byla připomínka onoho hesla *Memento mori*, které jsem tu už zmínil.

Nešlo tedy o to, aby se návštěvník pobavil, udělal pár fotek a s nějakou lebkou si pořídil selfiečko (což už ani nejde, protože správce objektu začátkem roku 2020 fotografování zakázal). Instalace měla každému názorně předvést, jak nicotná je jeho hmotná podstata a jak dříve nebo později skončí. Ne proto, aby ho vystrašila, ale aby si uvědomil, jak úžasný a ničím nenahraditelný dar je život a jak obrovskou cenu má každá jeho minuta, protože ho nezadržitelně přibližuje ke smrti. Jinými slovy: aby užil svůj čas co nejlépe. Středověký člověk nejspíš neměl problém si to tu uvědomit, protože žil krátce, umírání viděl všude okolo sebe a bylo mu připomínáno s každou mší a s každým „... i v hodině smrti naší“ na konci modlitby *Zdrávas Maria*. Ale ani pro nás by kostnice neměla být jen kuriozita – přestože žijeme dlouho, nemodlíme se, a pokud vůbec někdy jsme přítomni smrti, tak jen když se něco pokazí. Ale i náš čas je daný a ani jedna vteřina se nevrátí zpátky.